

їни, в економічному — стають господарями нашої батьківщини. Це має бути ясным тепер для всіх.

Отже голод на Україні відбувається за державним планом з Москви. Цим пояснюється унеможливлення допомоги голодуючій Україні з Європи та Америки та запевнення Москви, що на Україні голоду немає. Коротко — голод на Україні це державна катівня, призначена для знищення українського народу. Цю катівню побудувала московська держава.

Усунути цей голод старими добродійними мірами — допомогою, не можна, як не можна охоронити перед шибеницею життя жертви промовами до сумління ката... Визволення українського народу від нищення його терором, хворобами, голодом можливе тільки при звільненню України від тої катівні, що зветься Росія.

Юрій Лука

Проблема Йовяльського

Досліджуючи власний світогляд, варто часом заглянути до світогляду сусідів.

Не легко булоб дослідникові окреслити духове обличчя сучасної Польщі, світогляд її еліти. Правда, кожний абиякий, навіть, найновіший напрям, що приходить з Заходу чи Америки, знаходить своє відбиття у більшій чи меншій кількості задрукованого по польськи паперу, а польські репортери занотовують кожну дрібницю і видають про них розвідки. Але то не є синтеза польськості.

Правда, є ще досить великий ідеологічний табор, котрий живе світоглядом XIX-го століття в Польщі, для якого на всі сучасні комплекси питань є відповідь проста як абетка. У свій час цей екстатичний, асуспільний світогляд („Польща — Месія народів“ і т. д.) був добрий, був щитом оборонним проти духового поневолення. Але його відносну й тимчасову вартість оцінив вже Норвід:

„Все, що торкається почуття патріотизму й історичности в польськім народі, є велике і владне, — за це здійму я капелюха, навіть, перед варшавським вуличником. Але все, що є звязане із суспільним почуттям, є початкуюче, мале... Ми не є жадним суспільством. Ми є лиш великим національним стягом „штандарем народовим““. (Лист до М. Залескої).

Власне тепер, коли Польща знову вступила в лави самостійних європейських суспільств, негнучкість, примітивність і утопійність цього світогляду є занадто виразні. Створений кількома талантами (Виспянський, Сенкевіч, Міцкевіч, Красінський, Словацький), розроблений муравлиною працею педагогів, — він лишень частинно ввійде до світогляду сучасної польської еліти.

В цій хвилі Польщі не так треба світогляду екстатичної оборони, феєрії невільництва, як чогось іншого, про що пише Норвід:

„Кожен нарід, що повстає, мусить принести щось нового, мусить бути чимсь незамінним“. Це — незаміниме, це — тривале, це — (всупереч нахилам до „павячих і папужих пер“) є передусім власна індивідуальність, риси характеру, що належать виключно до цієї нації. Такою є бодай провідна ідея в пуристичній праці проф. Кохановського, яка ще не знайшла в сучасній Польщі більшого гурту талановитих прихильників.

Правда, у своїх шуканнях земляки Кохановського могли опертися на своїй історичній традиції. Однак, як стає тепер ясним по відродженню трьох народів, сусідів польського, цей останній протягом історії (особливо віків XVI, XVII), як герой Шаміссо, що губив свою тінь, губив нераз свою польськість. Офіційна традиція стала раптом непевна, як портрети королів Матейки. А трактування історичних мотивів з погляду сучасної демократії, дає просто сензаційні наслідки (напр. погляд селян на повстання шляхти в романі „Кордіян і Хам“). Може тому й період 1795—1830, найближчий до психе сучасної Польщі, є майже цілком не використаний у літературі.

Ще менше притягають польських письменників сучасні історичні хвилі. Боротьба старого світогляду з його культом чуттєвості й відруху, з новим, де приматом є держава, ще не закінчилась. Трудно знайти її синтезу. Немає тепер великих синтетиків почуття, як Жеромський, Реймонт чи хочби Прус, — а ті, що моглиб ними бути, приймають сучасність мовчанкою або розпачливим скоком у фабулістику („Жовтий Хрест“ — Струга). Тому звернім увагу на аналітиків у теперішній польській літературі.

Стиль трибуни найталановитших молодих людей Польщі — „Вядомосьці Літерацьких“ — пригадує трохи стиль різьби на фронтоні одної з більших будівель у Варшаві (Банк Краєвого Господарства). Там з переплутанок найрізніших мотивів виглядає раз рука, раз нога, раз інша частина тіла, а раз виразний людський профіль. В „Вядомосьцях“ знайдемо чимало гримас, викривлень, трохи щибету, трохи „магії революції“, блискучу діалектику одного, мужеські удари другого, десятки літаючих Голяндців-репортерів, часами, творчу простоту, гостру аналізу.

Автором, що вміє досягнути до найглибших мотивів творчості польських письменників, є співробітник „Вядомосьці“ — Юрій Стемповський. Його книжка, що недавно вийшла: „Пан Йовяльський і його спадкоємці“. (Річ за перспективи шляхоцького сміху) має підtitул — „літературний шкіц“, — але є чимсь більшим. Автор у передмові зазначає, „що даний шкіц нічого нового не приносить до зро-

зуміння пана Йовяльського і такого завдання не ставляє. Метою його є розгляд кількох проблем, що їх собі уяскравлює сучасний читач комедії Фредра." Бо прочитав він „може трохи більше як написав Фредро“.

Не він перший бачить у цій творі Фредра щось більшого, як звичайну комедію. Критиків давно цікавило те, що комедія ця повстала в р. 1832, отже сім місяців по упадку Варшави, по загашенню листопадового повстання. За проф. Кухарським ціла комедія—це самі натяжки,—це сфінкс польської літератури. Дійсно, чи міг написати Фредро, от собі просто гиготливу комедію підчас найбільшого удару для своєї нації? Мабуть мусів щось більшого в ній дати, може сатиру на країну „без сердець і без духа“? Над питанням цим роздумували крім Стемповського та Кухарського, Гжемала-Сєдлєцький і Бой-Желєнський, тай приходили до супротивних висновків. Зрештою, хто знає — міг Фредро і не перейматися так долею повстання (яко аудитор суду військового, бачив багато). Йомуж було рідним гасло „бавмося — хто знає, чи світ потриває ще три тижні!“

Стемповський не розмінюється на вловлення дрібязку. Його цікавить характер героя комедії—Йовяльського. Правда, між іншим він зазначає, що зміст комедії чудово надавався і до сучасної травестації. До Йовялівки абож Банкруцької Вишні, де живе химерний, комічний зледащилий старушок Йовяльський — прибуває світ інший — ніби творчий — Людомір і Віктор. Який то другий світ, ми не знаємо,— лиш знаємо, що хоче показати поважніше відношення до життя і сміється зі світогляду Банкруцької Вишні. Але в легкості, якби феєричності світогляду Йовяльського (світ є смішний і служить до забави) якось затирається різниця між новими реалістами і старими фантастами. В кінці комедії суворі реформатори улягають, затирається різниця між новими реалістами і старими фантастами. Гасло — „не треба занадто віддаватись болісним думкам, треба бавитися!“—стає гаслом і заспокоєних реформаторів.

Можливо, додамо від себе, що такий настрій існував по періоді 1795—1830 р.р., але Стемповського не цікавить історичний аспект комедії. Він зближує істотне в постаті Йовяльського до світогляду цілої класи шляхти. Сарданапал, Калігуля, переходять перед очима аналітика, коли він роздумує над духом власника Йовялівки. Бо істотне в Йовяльським, як і в Сарданапалі, не має ширшого розмаху, найважливіше в нім це ствердження факту: король їсть. Це — володар (більший чи менший), що для нього світ є лиш річчю особистого вжитку, велитенським столом, заставленим їжою. Для Йовяльського існує тільки він і решта світа, з якої хіба лиш можна булоб зробити щось до їдження.

Позатим є лиш сміх Йовяльського. Він обертає в жарти без різниці всі справи, з якими має нагоду зіткнутися. І це

Його відношення до світа робить його якби абстракцією, формулою життя. „Сміх Йовяльського є його силою, його переможним способом життя“. Чимсь смутним його не вдається пригнобити. Він має примус сміху і забави. Всі мають йому в тому служити. Ба, „він обертає в жарти саму смерть, кожну смерть взагалі“. Є в Йовяльським „стала, ірраціональна еuforia польського життя“. Ставши над прірвою, дослідувач Йовяльського відступає назад, озирається, нараз обмежує тему — шукає висновків, причин, прогнози.

Стемповський починає ствержувати, що еuforia Йовяльського, не є еuforia здоровля, гедонізму. Порівнює його з Дезесентом, героєм дегенерації, що не узнає примату світа над собою, що його знувдив цілий світ. Роздумує „чи є ще той сміх, хто його наслідив, яка ситуація сучасної Йовялівки?“ Каже, що сміх одиниці тепер звучить нужденно, бо в часах нинішних історія твориться на широку скалю. Йовялівка — шляхеччина, тепер є безсильна. Доказом тому факт, що її вже можна заналізувати.

Книжку Стемповського польська критика прийняла мовчанкою, або легковаженням. Проблем Йовяльського на думку Стемповського, перестає існувати в польським народі.

Однак, здається, сміх Йовяльського в Польщі є живучий. Найбільший осередок польської людности — Варшава перейняла багато з часів Йовяльського, ба, навіть простолюддя варшавське. Коли одночасно роздумую над простолюддям Варшави, дивуюся його живучости, його неохоті до інтелектуалізації, що не бавить або не приносить зисків. Ще кількадесять літ тому монастирі Варшави мали на Великдень кожний свою атракцію. Отці Павлини мали живого лебедя в штучнім озерці, отці Реформати—сонце і планетарій під банею костела, отці Капуцини—багато живих птахів, отці Піяри—майстерню-вертеп із деревляним Ісусиком-тестелею. А найбільш подобались Варшавякам—Бернадини. Перед їх костелом ставляно величезні деревляні потвори з жорстоким і яскравим виглядом. То були постаті, що звітували кінець Ізраїлеві і світові.

Коли їх відкривано, міщане в захваті кричали: — Хай живе Гог! Хай живе Магор! Гог і Магор! Магор і Гог!

Чи то не Йовяльський сміється навіть з примар хаосу?

Шарль Бодлер
(*Charles Baudelaire*)

Кітки (Les Chats)

Коханцям пристрасним і вченим самітнім
Подобаються, як надійде зрілий вік,
Кітки ніжні й гнучкі, розрада їх панів,
Такіж як і вони — відлюдки й змерзляки.